

*М.М.Коваленко, комунальний дошкільний навчальний заклад ясла-сад №5
м. Луганська*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ УЯВИ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ЗОБРАЖУВАЛЬНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Коваленко М.М.

Педагогічні умови розвитку уяви молодших дошкільників і процесі зображувально – ігрової діяльності

Пріоритетним напрямком виховання дитини на етапі дошкільного дитинства є розвиток у неї творчих здібностей, від рівня яких залежить гармонійність розвитку особистості. Необхідність педагогічного керівництва розвитком уяви вимагає визначення педагогічних умов розвитку уяви у дітей молодшого дошкільного віку.

Ключові слова: уява, образотворча гра, ігрове зображення, співтворчість.

Коваленко М.М.

Педагогические условия развития воображения младших дошкольников в процессе изобразительно – игровой деятельности

Приоритетным направлением воспитания ребёнка на этапе дошкольного детства является развитие его творческих способностей, от уровня которых зависит гармоничное развитие личности. Необходимость педагогического руководства развитием воображения требует определения педагогических условий для развития воображения у детей младшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: воображение, изобразительная игра, игровое изображение, сотворчество.

Постановка проблеми. Проблема розвитку творчих здібностей, а відтак і уяви, дедалі більше набуває актуальності. Згідно з нормативними документами дошкільної освіти зазначено, що пріоритетним напрямком виховання дитини на етапі дошкільного дитинства є розвиток у неї творчих здібностей, від рівня яких залежить гармонійність розвитку особистості.

Одним з найважливіших компонентів творчих здібностей є уява. Розвиток цієї психічної функції досліджували психологи Л.Виготський, О.Дьяченко,

Д.Ельконін, Н.Палагіна, Т.Рібо, Дж.Селлі, З.Фрейд, Е.Торренс. Роль уяви в грі та продуктивних видах діяльності вивчали Е. Гаспарова, Т.Комарова, Т.Казакова, І.Ликова, Н.Сакуліна, Л.Фесюкова, Є. Флеріна та ін.

Гра є провідним видом діяльності дитини-дошкільника, і саме в ігровій діяльності закладено великий розвивальний потенціал. Разом з цим, практично водночас з ігровою діяльністю у житті дитини виникає зображувальна діяльність. Саме гра та зображувальна діяльність мають особливе значення в реалізації проблеми розвитку уяви молодших дошкільників. Водночас, проблема педагогічного керівництва розвитком уяви саме дітей молодшого дошкільного віку залишається поза увагою науковців.

Метою статті є визначення педагогічних умов розвитку уяви молодших дошкільників у процесі зображувально-ігрової діяльності.

Перш ніж визначити педагогічні умови розвитку уяви молодших дошкільників, вважаємо необхідним з'ясувати особливості розвитку уяви на цьому етапі дошкільного дитинства.

У дітей молодшого дошкільного віку переважає відтворювальна уява, починає формуватися її спрямованість, однак планування ще немає. Відсутність цілеспрямованості призводить до того, що образи, які виникають, розрізнені, залежать від зовнішніх умов, зміна яких приводить до появи нових образів [3]. Невміння керувати своїми ідеями, підпорядковувати їх власній меті, призводить до того, що задуми гинуть без їх втілення. Відсутність планування різних видів діяльності свідчать про слабкість, нестійкий характер різних психічних процесів, у тому числі й уяви. Тому важливою складовою процесу розвитку уяви виступає розвиток її спрямованості.

Особливості розвитку уяви дітей молодшого дошкільного віку свідчать про необхідність керівництва цим процесом з боку дорослого та створення повноцінних умов для становлення уяви в різних специфічно дитячих видах діяльності.

Охарактеризуємо педагогічні умови розвитку уяви молодших дошкільників, що перевірені та апробовані в ході експериментальної роботи, а саме:

- створення зображувально-ігрових ситуацій;
- співпраця вихователя з дітьми;
- діалогічне спілкування вихователя й дитини.

Ми виокремлюємо два види зображувально-ігрових ситуацій.

Образотворчу гру ми визначаємо як специфічну діяльність, у якій дитячий малюнок вживається як засіб підтвердження успішності творчої роботи дитини, тут освоюються елементарні закономірності зображення у спеціально створених ігрових умовах.

Ігрове зображення – це виконання дітьми будь - якого зображення з використанням ігрових дій. При цьому домінує процес зображення, результатом якого є малюнок.

Поєднання гри із зображувальною діяльністю ми будемо проводити на основі самої гри. Дитина може гратися, використовуючи зображувальну діяльність як матеріал, як зміст гри. Цю особливість дітей молодшого дошкільного віку ми будемо використовувати під час навчання дітей у зображувальній діяльності, розвиваючи у них уяву. Уведення принципів гри в зображувальну діяльність молодших дошкільників пов'язано не з наявністю іграшок і ігрових правил, а з уведенням у зображувальну діяльність ігрової основи — уявної ситуації. Функція дорослого при цьому полягає, по-перше, у демонстрації різноманітних творчих проявів і способів діяльності, а, по-друге, в організації життя й діяльності дітей таким чином, щоб самі умови і ситуації вимагали від дітей творчих рішень. Уведення в малювання уявної ситуації і забезпечує розвиток уяви в зображувальній діяльності в молодших дошкільників.

Зважаючи на те, що уява дітей молодшого дошкільного віку має репродуктивний характер, а також враховуючи слабкість уяви, мінливість виниклих образів, уважаємо, що важливою умовою розвитку уяви є співпраця

вихователя з дітьми. На важливість співтворчості вихователя з дітьми вказують Г. Григор'єва, Т. Казакова, І.Ликова та ін. Процес співтворчості включає дитину в ситуацію реальної дії, а також дає можливість побачити етапи творчого процесу: незавершений та завершений. Завершений варіант роботи має особливе значення для розвитку естетичного сприйняття, для формування позитивної мотивації до творчості. Таким чином, діти знаходять своє місце в цьому спільному з вихователем творчому процесі, усвідомлюють важливість власних дій, недосконалих способів зображення.

Звичайно, говорячи про молодший дошкільний вік, ми маємо визнати провідну роль дорослого, який ініціює зображувально-ігрові ситуації та здебільшого сам створює образ. Така активна позиція дорослого не зменшує розвивальних можливостей цих ситуацій для дитини. Дорослий своїми діями розкриває дітям нові несподівані аспекти оточуючого для дитини світу, показує способи зображення, шляхи вирішення проблемних ситуацій. По-перше, психологічно дитина включена в ситуацію. По-друге, процес створення образу викликає в дітей естетичні емоції. По-третє, дитина засвоює досвід діяльності дорослого, який буде використаний у подальшій творчій діяльності. На нашу думку, важливим є встановлення співвідношення між самостійною діяльністю дітей та допомогою дорослого у формі показу способів дій та вербального супроводу. Саме тому взаємодія вихователя з дитиною визначається нами як діалогічна. Тобто така, яка передбачає активність дитини у процесі співтворчості.

Визначені педагогічні умови реалізувалися на двох етапах (*підготовчому та етапі образотворчої гри*).

Перший етап передбачав знайомство дітей з зображувальними матеріалами, розвиток умінь розуміти та доміркувати зображене, їмоційно відгукатися на створений образ. На підготовчому етапі провідна роль належить дорослому, який ініціює ігрову ситуацію та створює образ. Самоцінним тут є спостереження за зображувально-ігровою діяльністю дорослого. На цьому етапі взаємодія дорослого з дитиною визначається нами як діалогічна. Ініціатором

діалогу виступає дорослий, який звертається до дитини в контексті власної мовленнєвої діяльності. Змістом таких звертань були питання, репліки уточнення, підтвердження, оцінки тощо. Для стимулювання активності дітей було використано художнє слово, що супроводжувало художньо-ігрову діяльність.

Під час розробки власних художньо-ігрових ситуацій та інтегрованих занять ми спирались на досвід російських та українських педагогів-практиків у роботі з дітьми молодшого дошкільного віку, зокрема це методичні нароби, Г.Григорьєвої, Т.Козакової та ін.

Одними з основних завдань першого етапу було познайомити дітей з зображувальними матеріалами та розвивати уміння розуміти та домірковувати зображене. Провідна роль у такій ситуації, безумовно, належить дорослому, але на підготовчому етапі для нас важливим був факт психологічного включення дитини в ситуацію та спостереження за діями дорослого. Показ вихователя не тільки допомагав дитині побачити процес виникнення ліній, форм, силуетів, але й служив орієнтиром дій з різними матеріалами. Для того, щоб зображувальна діяльність набувала образний характер, ми проводили заняття, на яких діти мали можливість побачити процес створення образу визначеного явища чи персонажа. Як засіб активізації уваги ми використали віршовані тексти. Наприклад, на великому аркуші паперу експериментатор малював фарбами різного кольору зрозумілі дитині образи, супроводжуючи малювання віршами:

Малює сонечко наверху аркушу:

Це сонця жовте коло,
Багато паличок навколо;

Малює знизу аркушу струмок:

А це синенький струмок,
Він, як довгий поясок;

Малює травичку на березі струмочку:

Це зелена травка,
Ніжна травка-муравка;

Малює квіти в траві:

А ось це червоні квіти
Найчарівніші у світі;

Малює ведмедика на травці:

Це коричневий ведмідь
До нас прийшов задалегідь;

Малює цуценя поряд з ведмедиком:

А це чорне цуценя
Ми годуємо щодня!

Дітям був цікавий сам процес, коли поступово на їхніх очах виникала картинка із зображенням знайомих їм явищ, персонажів. Працюючи з віршованим текстом, дорослий викликав бажання у дітей поспілкуватися за змістом тексту, уявити події, про які ідеться в тексті. У результаті малювання вийшла сюжетна композиція, яку діти розглядали, називали всі персонажі, розповідали про них.

На першому етапі нашого дослідження ми також проводили спеціально орієнтовані вправи на домальовування. Мета цих вправ: спонукати дітей до самостійної художньої діяльності, розвивати вміння домірковувати зображене, вчити шляхом домальовування створювати образ цілого предмета чи явища, розвивати відтворювальну уяву дітей.

Наведемо приклади цих вправ.

Хмарки

Педагог малює хмарку і дощ . Малювання супроводжується віршованим текстом.

Чорна хмара, мов примара,
Затулила небо синє.
Грім гуркоче із-за хмарки,
Почалася злива сильна.

Завдання. Кожній дитині роздають аркуш паперу, на якому зображена хмарка. Дітям пропонується домалювати краплинки дощу. Вихователь звертає

увагу на те, що дощик капає зверху донизу. Доки діти малюють, дорослий кілька разів повторює: «Дощик ллється, крап да крап!». Після виконання вправи діти роздивляються малюнки, відзначають, у кого намальований сильний дощик, а у кого він ось-ось закінчиться.

Будинок

Педагог малює квадрат:

Ось чотири сторони —

Квадрат намалювали ми.

(запитує в дітей, нащо схоже?)

Далі дорослий малює дах, супроводжуючи малювання віршиком:

А з квадрата в цей же час

Вийде гарний дім у нас.

Малює вікна:

Світла щоб була домівка,

Домалюємо в ній вікна.

(Задає дітям питання: «Що ще треба намалювати, щоб потрапити всередину?». Діти здогадуються, що це двері.)

Дорослий пропонує дитині домалювати двері будинку:

Двері домалюй — і ти

Зможеш в дім тепер ввійти.

Діти домальовують зображення.

Майже всі діти включалися в ігрові ситуації, займаючи при цьому активну позицію. Вони раділи, коли в них добре виходили малюнки і просили педагога подивитися: «А я красиво намалював?». Зацікавленість, ігрова активність спонукала дітей вільно виконувати зображення, в них вироблялися навички користування пензлем та олівцем. Ці вправи сприяли активізації пізнавального інтересу дітей та розвитку у них відтворювальної уяви.

На кінець першого етапу діти добре розуміли та домірковували зображене, вільно користувалися зображувальними матеріалами, легко включалися в ігрові ситуації та емоційно відгукалися на створений образ.

Це дало підставу перейти до другого етапу.

На другому етапі ми ставили за мету залучення дітей до художньо-ігрових ситуацій та розвиток уяви в процесі образотворчої гри. В образотворчій грі домінував ігровий процес та ігровий результат. Діти вже були знайомі зі способами зображувальних дій, тому вербальні інструкції дорослого здебільшого не потребували демонстрації й зображувально-ігрова діяльність набула певної самостійності. На цьому етапі набула все більшої значущості співтворчість дитини та дорослого. В процесі співтворчості дорослий створював тільки частину зображувального сюжету, а діти доповнювали картину за створеною дорослим ігровою ситуацією. Процес співтворчості корисний для розвитку уяви молодших дошкільників тим, що дає змогу сприймати зображення у двох варіантах — незакінченому та завершеному. Другий варіант має особливу значущість для естетичного сприйняття, так як за участю дітей на деревах «розпустилися листочки», на городі «виросли овочі», курка «знайшла своїх курчаток». Наведемо приклади співтворчості педагога з дітьми на занятті.

Курка та курчата

Вихователь збирає дітей навколо столу, на якому розкладено великий аркуш паперу.

Педагог читає віршик та малює курку:

Вийшла курочка на грядку,
Кличе діток на зарядку:
— Куд-куди, куд-куди!
Де ви, дітки? Йдіть сюди!

Далі дорослий загадує дітям загадку :

Наче сонячні клубочки
Хтось розсипав біля квочки.
Хто це там пищить, малята?
Здогадалися? Курчата!

Дорослий пропонує дітям показати, як курочка робить крильцями і як кличе дітей, потім показати курчаток і звуконаслідувати їх. Хвалить дітей і пропонує допомогти курочці знайти своїх курчаток.

Діти малюють курчат, створюють новий образ.

Котик і мишки

Педагог розповідає віршик. Останнє слово не називає.

Хто з хвостом і з вушками,
В кого лапки з подушками?
Як ступа, ніхто не чує,
Тихо крадучись, полює,
І маленькі сірі мишки
Утікають геть від ... (кішки).

Діти відгадують, про кого ідеться. Вихователь показує на великому аркуші поперу зображення кішки. Він запитує дітей, чи немає у них вдома котика, якщо у когось є, просить розказати про нього, при цьому допомагає дитині, ставлячи запитання.

Далі дорослий малює на тому ж аркуші багато мишок, супроводжуючи малювання віршиком:

Побачив кішку вдалині
Побігли мишки хто куди.
Всі миші на насіння схожі:
Ось вушка, хвіст, дві пари ніжок.

Вихователь створює ігрову ситуацію, пропонуючи дітям намалювати норки для мишей, щоб вони могли заховатися від кішки:

Ти норки намалюй скоріше —
Там кішка не достане миші.

Кожна дитина малювала норку, у яку сховається мишка.

Образна ситуація дітям була зрозуміла. Діти емоційно реагували на вказівки вихователя. Вони повністю були захоплені процесом діяльності, їх задум став більш стійким, умисним. Процес малювання часто супроводжувався

словами, звуконаслідуванням кішки та мишей, так як передати повністю сюжет, динаміку дій у цьому віці діти не завжди ще можуть.

Отже, застосування образотворчої гри та ігрового зображення в освітньому процесі роботи дошкільного закладу дозволяє визначити їх як оптимальний засіб розвитку уяви дітей молодшого дошкільного віку. У процесі образотворчої гри в дитини спрацьовують усі пізнавальні процеси, на основі яких створюються творчі продукти (малюнки), а в грі відбувається соціалізація її творчого продукту. Образотворча гра дозволяє дошкільнику обіграти свій малюнок і стимулює розвиток його уяви.

Висновки. Реалізація визначених педагогічних умов (створення зображувально-ігрових ситуацій, співпраця вихователя з дітьми, діалогічне спілкування вихователя і дитини) сприяє успішному розвитку уяви дітей молодшого дошкільного віку.

Подальшого вивчення потребують питання підготовки педагогічних кадрів щодо організації розвитку уяви дітей у процесі зображувально-ігрової діяльності.

Література

1. **Алябьева Е.А.** Коррекционно-развивающие занятия для детей младшего дошкольного возраста. М.: ТЦ Сфера, 2004. — 124 с.
2. **Барташнікова І., Барташніков О.** Розвиток уяви та творчих здібностей дошкільників. Тернопіль: Богдан, 1998. — 88 с.
3. **Богуславская З.М., Смирнова Е.О.** Развивающие игры для детей младшего дошкольного возраста: Кн. для воспитателей. — М. : Просвещение, 1987. — 184 с.
4. **Выготский Л.С.** Воображение и творчество в детском возрасте. — М. : Просвещение, 1991. — 93 с.
5. **Золотников В.Г.** Процесс воображения в художественном творчестве. — М., 1966. — 126 с.

Kovalenko M.N.

Pedagogic conditions of developing imagination of younger preschool children in the process of graphic – game activity.

Developing creative abilities, on which depends harmonic development of the personality, is the priority direction of education of children at the stage of preschool childhood. Necessity of pedagogic guidance in developing imagination requires definition of pedagogic conditions for developing imagination of younger preschool children.

Key words: imagination, graphic game, game imagination, co-creation.

Відомості про автора

Коваленко Марина Миколаївна – вихователь–методист комунального дошкільного навчального закладу ясел – садка №5 м. Луганська. Основні наукові інтереси зосереджені навколо проблематики виховання дітей дошкільного віку.